

eldöntésétől is; csak annyit állít bizonyosan, amennyi valóban az: a kursaneci erdőben tragikus, Magyarország függetlenségére nézve végzetes dolog történt. Kétségtelen, hogy ez nem tartozik a látványos megoldások közé, mint ahogy a Csokonai-életrajzból is hiányzanak a rossz beidegződésekre építő fordulatok — sok egyéb mellett ezért érdemel mindkét könyv figyelmet.

Lakatos András

Sándor Petőfi: Gedichte. Nachgedichtet von Martin Remané. Auswahl und redaktionelle Mitarbeit: Géza Engl. Mit einem Nachwort von Jörg Buschmann. Zweite Auflage. Bp. 1973. Corvina V. 368 p.

Majdnem sikerült a varázslat. Ezt a leg-szemléletesebben egy példán érzékeltethetjük. Köztudomású, hogy a *Tündérelőem* csupa muzsika, lebegés; a magyar verszene tökéletes érvényesülése.

„Egy hatyú száll fölöttem magasan,
Az zengi ezt az édes éneket, —
Oh lassan szállj és hosszan énekelj,
Haldokló hatyúm, szép emlékezet! . . .”

A német fordítás hasonló költői magasságokban kezdi:

„Ein Schwan ist's der hoch über mir hin-
schwingt,
der laut erschallen läßt sein lieblich Lied.
Sterbender Schwan, flieg langsam, singe,
klinge,
Erinnerung . . .”

A magyar *h-k* finom suhógásával a német *l-k, ng-k* talán egy fokkal édesebb dallama szinte egyenértékű; a közbevetett német mellékmondat ugyan egy árnyalattal reálisabb változatot sugall, idáig — mégis — optimálisnak látszik a fordítói megoldás. Izgatottan olvasnánk tovább. A folytatás azonban lehangoló: „... und tröste mein Gemüt”. Ennek semmi köze a vershez, Petőfihez, a szóttag- és a rímkényszer szülte. Hadd erősítsük állításunkat más jellegű példával:

„S dalszárnyon a lángérmények
Madárként szálltak szerteszét . . .”
„Wie Vögel flogen seine Verse
auf Schwingen in die Welt heraus.”

A fordító jól tudja, mit akar a költő; épp ezért sajnálhatjuk az oly sokatmondó összetett főnevek (melyekben a német nyelv bővelkedik), illetve az azokat érzékeltető megoldások elmaradását.

Lényegében jó fordításokból idéztünk; a „bravúr” hiányoltuk, az idegen költői világgal való teljes azonosulást, ami Arany

Jánosnak sikerült Shakespeare-tolmácsolásaival. M. Remané a formahű fordítások mellett tör lándzsát (*Élet és Irodalom* 1971. 25. szám), a forradalmár költőket szereti. De akkor miért egyszerűsíti Petőfi forradalmi verseit? Miért értelmezi azt, ami a vers szövegéből természetszerűleg következik?

„Előre hát mind, aki költő,
A néppel tűzön-vízen át!”
„So führt das Volk daran, ihr Dichter,
durch Feuer, Flut und Wüstensand(!)”

Egy gondolat bánt engemet . . .”
Ein Angsttraum quälte mich . . .”

Kérdéseink-kifogásaink azonban nem egészen jogosak. Hiszen e kötet *második* kiadás, az Engl Géza által remekül összeállított könyv csak új tanulmányirót kapott a jól tájékozott J. Buschmann személyében. Ha (nem létező) fordításkritikánk idejében szóvá tette volna a tolmácsolás hiányosságait, s nem csupán „kéregkritiká”-ra vállalkozott volna (mint pl. *Nagyvilág* 1971. 7. szám), talán most nem keseregnénk azon, hogy a magyar olvasónak elég furcsa az olyan átköltés:

„Csak nem járhatok gyalog . . .”
„Glaubst du, daß durch den Dreck gehn kann
Ein ungarischer Edelmann?”

Vagy: nem lett volna-e a kevesebb több?

„Akasszátok föl a királyokat!”
„Zerschlägt die Throne, hängt die Fürsten
auf!”

Nem túlságosan szimplifikált a „Nemzeti dal” refrénje?

„Schwören wir beim Gott der Ahnen:
Nimmermehr
beugen wir uns den Tyrannen!
Nimmermehr!”

E refrén akusztikailag sem elég hatásos, megtorpanásaival, ritmikái döccenőivel nem fejezi ki eléggé az egy-lendületű szándékot!

És miért kellett beleköltölni a fordításba azt, ami történelmileg sem egészen pontos, és amivel Petőfi — egyébként — sem értene egyet? Jellačić nem a horvát nép, hanem a bécsi udvar katonája volt. Petőfi tudta, hogy Jellačić miért éppen „Bécs felé” fut . . .

„Jellačić, der Feigling, flicht mit den Kroaten . . .”

És mégis . . . A sok és bőséges szaporítható hiba ellenére valljuk: e Petőfi-fordítások nagy többségükben nem rosszak. Igaz, inkább Herwegh és Freiligrath színvonalán mozognak (és — sajnos — nem Heinéén), de

legalább azt elérik. Műfordítás-kritikánkon a sor, hogy segítségére legyen irodalmunk kissé magukra hagyott tolmácsainak.

Fried István

Franciscs Károly: Kis kamorámban gyertyát gyújték. Válogatta és sajtó alá rendezte Vörös Károly. Bp. 1973. Magvető K. 486 l.

Keveset tudunk a hazai polgárosodás múlt századi szociológiai összetevőiről, a polgárság rétegződéséről, életmódjáról, igényeiről, szokásairól. De még kevesebbet arról — az előbbinél sokkal szélesebb — társadalmi rétegről, amelyet — jobb szó híján — „kispolgárság”-nak szokás nevezni (kézművesek, mesteremberek, segédek, kisvállalkozók stb.). E réteg munkájával, munkájához való viszonyával, vállalkozó szellemével, egész társadalmi mentalitásával mintegy „belülről” korhasztotta, omlasztotta az 1848 előtti rendiség évszázados kereteit. A reformkorban az olvasóközönség nem lebecsülendő része már közülük került ki, fiaik pedig nem sokkal utóbb az irodalom alkotói utánpótlásához is hozzájárultak. Ezért gazdagítja idevonatkozó ismereteinket számottevő mértékben az a forrásközlés, amelyet Vörös Károly szerkesztői munkája jóvoltából a közelmúltban megjelent: Franciscs Károly egykori veszprémi borbélymesternek több mint fél évszázadot felölelő naplója, illetve memoárja.

Franciscs Károly, kinek kisszerű, jelentéktelen élete a lapokon kirajzolódik, majd egyidős volt századával: 1804-ben született, s négy évi inaskodás, majd hétesztendő s vándorlás után, a reformkor első évtizedének vége felé, 1827-ben érkezett Veszprémbe. Egy fél évszázadon át borotválta, nyírta itt vendégeit, előbb mint borbélylegény, majd mint mester, szerezve magának önálló műhelyt, majd kétemeletes házat, végül szántóföldeket és balatoni szőlőt — jellegzetes típusaként szorgos, kuporgató, „kaporj kurtá, neked is jut”-felfogású osztályának. „Biedermeier-idill” — mondhatnánk, ha e felemelkedési folyamat — a bekövetkező hazai kapitalista fejlődés sajátosságai folytán — nem állana meg, majd hanyatlana le a század hatvanas éveiben. Egyként tanúsítva a hazai polgárosodás társadalmi tartalékának meglévő életerejét, ugyanakkor a nagyobb szociális erőkkal szemben való gyengeségét. Franciscs (és a Franciscsok) számára már csak az önemésztő kesergés, a naplóírásba menekülés és az antiszemitizmus marad. Akkor fejezte be életét, amikor a hazai kapitalizmus — sokban rácsafolva a reformkori vágyakra, reményekre és illúziókra — végleg megszilárdult: 1870-ben.

A „kisember” tanúságtétele ez tehát a korról, a feudalizmusból a kapitalizmusba átfejlődés hazai évtizedeiről, magáról a nagy századról, annak fényeiről és még inkább árnyairól — de akként, hogy a szerző végig *őnmagáról* beszél. A maga mikrokozmoszáról, esendő és esetleges létviszonyairól, életállapotáról, behatárolt környezetéről s mégis: cseppben a tengerként tüköröződik mind ebben a magyar valóság egésze is. Mindenekelőtt abban, hogy bármennyire jelentéktelen is ez az élet, már *élet*, már érdemes róla számot adni, egyszersmind már *történet* is, már van róla mit elmondani az olvasónak. A polgári fejlődés nyomán a század eszméi: az emberi autonómia és egyéni integritás, a szubjektivitás kieléje, valamint a történetiség, a változások számon tartása — tehát a romantika és a liberalizmus nagy ideái jelennek meg itt egy egyéni élet síkján. Ha torzultan is, de annál hitelesebben. Másfelől osztályáról, annak útjáról s e távlat elvesztéséről is vallomást tesz e feljegyzések készítője: élményszerűen dokumentálva számunkra egy, a feudalizmuson már túljutott, de a kapitalizmusig igazán elérkezni önhibáján kívül nem tudó, igen széles társadalmi réteg tragédiáját — ezzel együtt pedig a polgári nemzetté válás folyamatának hazai „kifutását”.

S még valamit. Azt, hogy ahol — a fejlődés eredményeként — a személyes élet értéke megnő és a történetiség igénye jelentkezik, ott az irodalmi formálás főrekvése is előbb-utóbb felbukkan (ha mégoly alacsony szinten is). Franciscs műve kordokumentum ugyan, de nincs ez utóbbinak egészen híján: számos leíró és jelentkező mozzanata már valamelyest az életképszerű ábrázoláshoz közelíti. De hiszen az életkép műfajának lényege épp az egyénítés nélküli tipizálás és gyors célratörés, míg Franciscs munkája éppenséggel egy egyéni életet tár fel, s oly hosszadalmasan, akkurátus pontossággal, hogy a kötet szerkesztője *hat* kötetből válogatta ki a maga így is majd harminc éves anyagát! Mindez igaz — de épp azért, hogy a műből végig hiányzik az írói szelekció, s Franciscs mindent megír, ami vele, általa, körülötte történt, az egyéni jelleg elhalványodik, a maga általánosságában-átlagoságában tipushordozóvá válik. S a célratörés? Nagyarányú kötet a mű, de megannyi anekdotikus elem, apró történet, életből kotázott jelenet együttese, hozzá éppoly kötetlenülül, csapongó kanyarulatokkal áll össze mint az életkép, s éppoly alakítatlanul, „egy az egyben” adva vissza az élő beszéd nyers, valós ízeit. Jelezzé, hogy — Franciscs aligha olvasta a reformkori divatlapok kedvelt közleményeit! — az életkép műfajának létrejöttéhez miként alakult nálunk ekkor az igény és az olvasói bázis. Hozzásegítve egy-